

Anotace rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva

Rozsudek ze dne 20. června 2024 ve věci č. 37782/21 – *Z proti České republice*

Senát páté sekce Soudu jednomyslně rozhodl o porušení článků 3 a 8 Úmluvy v souvislosti s nedostatečnou reakcí státu na tvrzené sexuální zneužívání stěžovatelky římskokatolickým knězem, kdy se příslušné orgány náležitě nezabývaly konkrétními skutkovými okolnostmi případu relevantními pro posouzení otázky, zda stěžovatelka s jednáním dotyčného skutečně souhlasila.

I. Skutkové okolnosti

V březnu 2019 bylo v návaznosti na trestní oznámení třetí osoby zahájeno trestní řízení týkající se sexuálního jednání římskokatolického kněze V. Z. vůči stěžovatelce, ke kterému mělo dojít v roce 1999, když byla stěžovatelka ještě nezletilá. Policejní orgán dospěl k závěru, že jednání V. Z. mohlo naplnit skutkovou podstatu trestného činu pohlavního zneužívání podle § 243 zákona č. 140/1961 Sb., trestní zákon, nicméně trestní stíhání je s ohledem na běh času promlčeno.

V roce 2003 začala stěžovatelka studovat na teologické fakultě v Praze, kde byl jejím vyučujícím také kněz V. K. Ten se stal rovněž jejím zpovědníkem a později i vedoucím její diplomové práce. Stěžovatelka se mu svěřila se svým zážitkem s V. Z. a s tím, jak jí tato zkušenost i nadále traumatizuje. Dle tvrzení stěžovatelky během let 2008–2009, kdy byla psychicky oslabena smrtí svého otce i vlastními zdravotními problémy, ji V. K. opakovaně sexuálně zneužil.

V září 2009 stěžovatelka vznesla vůči V. K. stížnost u řeholního řádu, jehož byl členem. Provinciál řádu mu nařídil, aby okamžitě přestal vyučovat na teologické fakultě a odebral se na misie do Středoafričké republiky, kde následně setrval šest let. Posléze provinciál zamítl žádost V. K. o návrat do České republiky a přeložil ho do řeholní komunity v Itálii, kde žije doposud.

V listopadu 2019 policie na základě informací plynoucích z trestního řízení vůči V. Z. zahájila trestní řízení vůči V. K. V rámci tohoto řízení policie v únoru 2020 vyslechla stěžovatelku. Ta uvedla, že nebyla schopna aktivně se jednání V. K. bránit, protože ho považovala za autoritu a duchovního otce; také se obávala, že by pak nemohla dokončit svá studia. Opakovaně mu však po předmětných skutcích sdělila, že si je nepřeje.

V období od ledna do května 2020 policie vyslechla dva jiné kněze, kteří byli o případu informováni. Jeden z nich uvedl, že provinciál daného řeholního řádu poslal stěžovatelce omluvný dopis a nabídl jí finanční pomoc. Policie rovněž kontaktovala slovenskou občanku, která v minulosti studovala v Praze a která policii sdělila, že i vůči ní se V. K. dopustil nemístného jednání.

V květnu 2020 policie telefonicky kontaktovala V. K. v klášteře v Itálii. Vzhledem k tomu, že jeho návrat do České republiky nebyl v dané době z důvodu probíhající pandemie covid-19 možný, požádala ho o písemné vyjádření k věci. V něm V. K. uvedl, že sice nezpochybňuje své závažné morální selhání, ale k sexuálním kontaktům mezi ním a stěžovatelkou docházelo vždy s jejím souhlasem.

V červnu 2020 vydal policejní orgán usnesení o odložení věci, dle něhož sice jednání podezřelého vykazuje znaky trestného činu sexuálního nátlaku dle § 186 odst. 2 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, avšak došlo k němu ještě před nabytím účinnosti tohoto předpisu, a proto je nutné trestnost činu posuzovat dle zákona č. 140/1961 Sb. Při posuzování dle tohoto zákona dospěl policejní orgán k závěru, že jednání podezřelého nenaplnňuje žádnou ze skutkových podstat trestných činů v něm obsažených: nelze ho posuzovat jako pohlavní zneužívání dle § 243, jelikož stěžovatelka v dané době nebyla nezletilá ani svěřená dozoru podezřelého, ani jako znásilnění dle § 241 odst. 1, neboť ze strany podezřelého nedošlo k násilí ani pohrůžce násilí; stěžovatelka mu sice několikrát sdělila, že s jeho sexuálním jednáním nesouhlasí, nikdy však svůj nesouhlas nevyjádřila v době, kdy k tomuto jednání docházelo, ale až poté.

Stěžovatelka proti tomuto usnesení podala stížnost, v níž se domáhala kvalifikace skutku dle zákona č. 140/1961 Sb. jakožto znásilnění ve smyslu „zneužití bezbrannosti“, nebo podpůrně jako pohlavního zneužívání v rámci „svěření dozoru“. Tuto stížnost obvodní státní zastupitelství zamítlo s odůvodněním, že vztah mezi stěžovatelkou a podezřelým nelze hodnotit jako svěření dozoru a nedošlo tu ani ke zneužití její bezbrannosti tak, jak tyto pojmy vykládá vnitrostátní judikatura. Městské státní zastupitelství pak k podnětu stěžovatelky uvedlo, že se závěry obvodního státního zastupitelství souhlasí, přičemž zdůraznilo, že se v dané věci jednalo o dospělou ženu, plně způsobilou k právním úkonům, netrpící žádnou chorobou znemožňující ji vyjádřit svoji vůli. Ústavní stížnost stěžovatelky byla odmítnuta v květnu 2021.

II. Odůvodnění rozhodnutí Soudu

K TVRZENÉMU PORUŠENÍ ČLÁNKŮ 3 A 8 ÚMLUVY

Stěžovatelka namítala, že právní úprava sexuálních deliktů v dané době, resp. její výklad ze strany příslušných orgánů, byly příliš zužující. To mělo v jejím případě vyústit v absenci účinného vyšetřování ohledně hájitelného tvrzení o sexuálním zneužívání, a tím založit rozpor s články 3 a 8 Úmluvy. Soud její námitky posuzoval na poli obou namítaných ustanovení společně.

a) Obecné zásady

Soud připomněl, že ze zákazu špatného zacházení zakotveného v článku 3 Úmluvy a z práva na respektování soukromého života dle článku 8 plyne pozitivní závazek státu kriminalizovat a účinně stíhat všechny nekonsenzuální sexuální akty, včetně těch, kde oběť nekladla fyzický odpor (*M. C. proti Bulharsku*, č. 39272/98, rozsudek ze dne 4. prosince 2003, § 149–152). Navíc z těchto ustanovení lze vyvodit i procesní povinnost příslušných vnitrostátních orgánů, aby v případě, že je vzneseno hájitelné tvrzení o uvedeném jednání, provedly účinné vyšetřování, které je způsobilé objasnit skutkový stav a identifikovat odpovědné osoby, aby tak v očích veřejnosti nevzniklo zdání, že stát toleruje nezákonné jednání (*J. L. proti Itálii*, č. 5671/16, rozsudek ze dne 27. května 2021, § 118).

b) Použití těchto zásad na projednávanou věc

Soud uvedl, že v projednávané věci je potřeba určit, zda příslušné orgány postupovaly v souladu se svým pozitivním závazkem plynoucím z článků 3 a 8 Úmluvy, aby stěžovatelce zajistily účinnou ochranu před tvrzenými nekonsenzuálními sexuálními akty. Z usnesení policie o odložení věci se jeví, že trestnost jednání V. K. by vznikla pouze tehdy, pokud by mu stěžovatelka sdělila svůj nesouhlas *během* daných aktů. Policejní orgán však nevzal v potaz to, že stěžovatelka vyjádřila svůj nesouhlas *následně*, a to dokonce několikrát. Příslušné orgány nezkoumaly ani hypotézu, že V. K. se mohl mylně domnívat, že stěžovatelka s jeho počínáním souhlasí. Nezabývaly se tím, že stěžovatelka mohla mít důvody, proč zůstat pasivní nebo se nebránit, jelikož V. K. byl vůči ní v pozici autority – aniž by to nutně znamenalo, že s jeho jednáním souhlasila. Dotčené orgány tedy náležitě neověřily všechny relevantní skutkové okolnosti (srov. *M. C. proti Bulharsku*, cit. výše, § 177). Zejména bylo nepochybně důležité zohlednit psychický stav stěžovatelky, včetně zkoumání otázky, zda v důsledku toho, že ji v minulosti zneužil jiný kněz, netrpí posttraumatickou reakcí. Příslušné orgány dostatečně neprobádaly ani to, zda a případně v jaké míře se stěžovatelka nacházela v situaci zvláštní zranitelnosti a odkázanosti na V. K. Státní zastupitelství se pouze omezilo na konstatování, že stěžovatelka ve smyslu vnitrostátní judikatury nebyla ve stavu bezbrannosti.

Soud poukázal na to, že uvedená judikatura v dané době připouštěla, že za určitých okolností oběť není schopna vyjádřit svou vůli nebo se bránit, např. v důsledku požití alkoholu či drog, nemoci nebo postižení. Tento přístup ale dle Soudu nebere dostatečně v potaz všechny situace, v nichž může nastat absence souhlasu, a to z důvodu zneužití zranitelnosti, a obecněji kvůli psychické reakci obětí sexuálního násilí. Na základě tohoto zužujícího výkladu skutkové podstaty trestného činu znásilnění, tak jak ho definoval zákon č. 140/1961 Sb., byla věc odložena (srov. *M. C. proti Bulharsku*, cit. výše, §

170–174). Definitivní rozhodnutí tedy padlo již v přípravné fázi trestního řízení, aniž by se věc dostala před soud, přičemž vnitrostátní právo stěžovatelce neumožňovalo obrátit se na soudní orgán.

V této souvislosti Soud poznamenal, že stávající česká právní úprava, a to zejména trestní zákoník účinný od roku 2010 a navazující judikatura Nejvyššího soudu, podle všeho představují přiměřenější reakci státu v této oblasti.

Pokud jde o trestný čin pohlavního zneužívání dle zákona č. 140/1961 Sb., Soud uvedl, že v projednávané věci příslušné orgány dospěly k závěru, že stěžovatelku nelze hodnotit jako osobu svěřenou dozoru podezřelého, tak jak tento pojem vykládá vnitrostátní judikatura, přičemž dodaly, že se jednalo o dospělou ženu, plně způsobilou k právním úkonům, netrpící žádnou chorobou znemožňující ji vyjádřit svoji vůli. Třebaže připustily, že stěžovatelka mohla být v určitém smyslu odkázána na V. K., nevedlo je to k podrobnějšímu přezkumu této otázky. Dle Soudu tedy vnitrostátní orgány pochybily tím, že ve výsledku odmítly provést kontextuální hodnocení skutkového stavu, a zejména zohlednit psychický stav stěžovatelky *in concreto*; místo toho pouze konstatovaly, že se jednalo o dospělou osobu.

Soud také poukázal na to, že dle vnitrostátních orgánů v projednávané věci přicházelo v úvahu hodnocení jednání V. K. jako trestného činu sexuálního nátlaku podle nového trestního zákoníku, což podle všeho potvrzuje i stávající judikatura vztahující se k této skutkové podstatě.

Ve světle uvedeného Soud shledal, že stát stěžovatelce neposkytl přiměřenou ochranu, a tím porušil svůj pozitivní závazek kriminalizovat a účinně stíhat všechny nekonsenzuální sexuální akty, který se na něj vztahoval nejpozději od roku 2003, kdy Soud přijal rozsudek ve věci *M. C. proti Bulharsku*. Došlo tedy k porušení článků 3 a 8 Úmluvy.

Zároveň Soud zdůraznil, že jeho rolí není vyslovit se k otázce trestní odpovědnosti podezřelého (srov. *M. C. proti Bulharsku*, cit. výše, § 168), a jeho verdikt tedy nelze chápat jako stanovisko k vině V. K., ani jako výzvu k obnově řízení v dané věci.